

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА

Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра філософії та релігієзнавства

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки Спеціальність: 033 Філософія Рівень
вищої освіти: перший (бакалаврський)

ДИПЛОМНА РОБОТА
З ТЕОРЕТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ НА ТЕМУ:
ФЕНОМЕН ВИБОРІВ В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ (ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

Студентки 4-го курсу
Адаменко Анастасія Олегівна
Науковий керівник:
Горбань Олександр Володимирович
Завідувач кафедри філософії та релігієзнавства

Роботу захищено «_____»_____20__р.

Оцінка_____

Київ – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ВИБОРІВ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

1.1 Історико-філософський розвиток концепції виборів.....	5
1.2 Філософські підходи до феномену виборів.....	16
1.3 Соціальні функції виборів у сучасному суспільстві.....	22
Висновки до першого розділу.....	28

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ВИБОРІВ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

2.1 Особливості виборчих процесів у демократичних та авторитарних країнах.....	30
2.2 Вибори в епоху цифрових технологій.....	35
2.3 Феномен популізму та його вплив на виборчий процес.....	39
2.4 Вибори як інструмент соціальних змін та протестів.....	43
Висновки до другого розділу.....	49
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	55

ВСТУП

Актуальність. Вибори є важливим елементом демократичного процесу, що забезпечує легітимацію влади та відображає політичні уподобання суспільства. В епоху глобалізації, цифрових технологій та посилення популізму, феномен виборів набуває нових значень і викликає численні дискусії у соціально-політичному дискурсі. Аналіз цього явища з філософської точки зору є актуальним, оскільки дозволяє розкрити глибинні процеси, які впливають на сучасну цивілізацію та політичну культуру.

Мета дослідження - проведення філософського аналізу феномену виборів у соціально-політичному дискурсі сучасної цивілізації та виявленні основних тенденцій і викликів, пов'язаних із виборчими процесами.

Для досягнення мети було розроблено такі **завдання**:

- Проаналізувати історичний розвиток концепції виборів у різних філософських традиціях;
- Дослідити філософські підходи до виборчого процесу в умовах сучасної демократії;
- Визначити основні соціальні функції виборів у контексті глобальних політичних змін;
- Виявити проблеми та виклики виборчого процесу в сучасному суспільстві, включаючи маніпуляції, популізм та втручання у вибори;
- Розробити рекомендації щодо покращення виборчого процесу з урахуванням нових викликів і ризиків.

Предметом дослідження є соціально-політичний феномен виборів та його філософський аналіз у контексті сучасної цивілізації.

Об'єктом дослідження є виборчі процеси та їх відображення в соціально-політичному дискурсі сучасного суспільства.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження застосовуються такі методи:

- **Аналіз літератури:** вивчення наукових праць з теорії виборчого процесу, філософії політики та соціальної комунікації.
- **Контент-аналіз:** дослідження текстових матеріалів, що відображають виборчі кампанії та політичну комунікацію.
- **Метод спостереження:** аналіз реальних виборчих процесів та політичних дискурсів.
- **Системний підхід:** вивчення виборчого процесу як складного соціального феномену, що взаємодіє з іншими політичними та культурними факторами.

Теоретичне значення дослідження полягає у розробці нового підходу до аналізу виборів як філософського феномену, що дозволяє краще зрозуміти механізми формування політичної легітимності та соціальної довіри в умовах глобалізації.

Практичне значення дослідження полягає у формулюванні рекомендацій для покращення виборчого процесу, які можуть бути використані в діяльності політичних партій, виборчих комісій та громадських організацій для підвищення якості демократичних процедур і зниження ризиків маніпуляцій.

Структура роботи: Дипломна робота складається з двох розділів, кожен з яких містить по три чи чотири підрозділи, додатків, загального висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить сторінок, список використаних джерел становить найменування, з них – іноземні.

Ключові терміни: виборчий процес, соціально-політичний дискурс, філософія політики, демократичні процедури, популізм, цифрові технології, легітимність, політична комунікація.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ВИБОРІВ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

1.1 Історико-філософський розвиток концепції виборів

Феномен виборів є ключовим елементом демократичного суспільства і одним з найважливіших механізмів, що забезпечує легітимацію влади. Вибори стали невід'ємною частиною політичного життя більшості країн світу, а їх значення і роль розвивалися разом із становленням ідеї демократії. Однак концепція виборів не завжди була пов'язана з демократичними ідеями. В історії людства виборчі процеси мали різні форми і призначення, від виборів архонтів у античній Греції до виборів монархів і пап у середньовічній Європі.

Філософський аналіз виборів допомагає зрозуміти не лише політичний механізм, але й глибинні соціальні процеси, що стоять за цим явищем. Вибори — це не просто процедура вибору представників; це процес, що відображає світоглядні зміни, формує політичну культуру і є індикатором соціальної легітимності влади [40].

Феномен виборів у античну добу виник у контексті розвитку перших демократичних систем управління, коли суспільства почали шукати способи організації колективного волевиявлення. Саме в античній Греції та Римі закладалися фундаментальні принципи виборчого процесу, які стали основою сучасних концепцій демократії.

Антична Греція була однією з перших цивілізацій, де виникли демократичні принципи управління, зокрема у полісах (містах-державах), таких як Афіни. Демократія в Афінах з'явилася у V столітті до нашої ери

завдяки реформам Солона і Клісфена. Ці реформи надали широким верствам населення можливість брати участь у виборчому процесі, що стало революційним кроком для того часу.

Виборчий процес в Афінах був важливим елементом управління полісом. Громадяни мали право обирати архонтів — посадових осіб, відповідальних за адміністративні та судові функції. Архонти обиралися на рік, і їхня роль була суттєвою у прийнятті рішень, що стосувалися всіх аспектів життя полісу [23].

Однією з ключових посад, що обиралися громадянами, була посада стратегів. Стратеги відповідали за військові операції і були обраними з числа найбільш досвідчених і впливових громадян. Це підкреслює значення виборчого процесу у формуванні керівництва держави. Вибори стратегів демонструють прагнення громадян Афін до вибору найбільш компетентних лідерів, що було основою демократичної ідеології.

Окрім звичайного голосування, у Стародавній Греції також використовували лотерею як метод вибору посадових осіб. Цей метод, відомий як "сортерія", використовувався для обрання більшості посад, зокрема членів ради п'ятисот (буле). Греки вважали, що лотерея зменшує ризик корупції та забезпечує справедливий доступ до влади всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу. Такий підхід дозволяв уникнути надмірної концентрації влади в руках еліт.

Лотерея як метод виборів демонструє глибоке прагнення грецького суспільства до рівності та демократичності, а також показує альтернативний підхід до делегування влади, який суттєво відрізняється від сучасних виборчих процедур [41].

Римська республіка розвинула концепцію виборів і створила складну систему виборчих інститутів, що стали основою для багатьох сучасних демократичних систем. У Римі вибори мали ключову роль у формуванні політичного курсу республіки. Громадяни обирали консулів, трибунів, квесторів та інших посадовців, які представляли їх інтереси у сенаті.

Римські вибори відбувалися на спеціальних зборах, відомих як коміції. Було кілька типів коміцій: центуріатні, трибутні та куріатні, кожен з яких мав свою специфіку та процедуру виборів. Центуріатні коміції були найбільш впливовими, оскільки саме на них обирали консулів — найвищих посадових осіб республіки.

У Римі існувала система голосування, заснована на майновому цензі, де багатші громадяни мали більше голосів. Така система відображала соціальні нерівності, але вважалася справедливою з точки зору римського суспільства, оскільки багаті громадяни несли більшу відповідальність за добробут республіки [12].

Цицерон, відомий римський філософ і політик, був прихильником виборів як засобу забезпечення легітимності влади. У своїх працях, зокрема "Про республіку" і "Про закони", він підкреслював важливість виборів як основи справедливого правління. Цицерон вважав, що вибори повинні бути прозорими та базуватися на чесності, оскільки це сприяє громадянській згоді та стабільності держави. Цицерон також наголошував на небезпеці корупції у виборчому процесі. Він критикував практику підкупу виборців, яка була поширена в Римі, вважаючи, що це підриває принципи справедливості та призводить до втрати довіри громадян до влади [15].

Антична доба заклала основи виборчих процесів, які згодом розвинулися у більш складні системи представницької демократії.

Незважаючи на недоліки, такі як обмежене виборче право та корупція, вибори у Греції та Римі стали важливими кроками у розвитку ідеї демократичного волевиявлення. Філософські погляди Платона, Аристотеля та Цицерона вплинули на подальший розвиток політичної думки і продовжують бути актуальними у сучасних дискусіях щодо виборчого процесу.

У середньовічний період виборчий процес зазнав значних змін, оскільки політична влада була тісно пов'язана з релігією та церквою. Вибори стали інструментом не лише політичного, а й духовного управління, особливо у країнах Європи. Саме в цей час формувалися виборчі системи, що вплинули на розвиток представницьких інститутів у пізніший період [42].

Церковні вибори відігравали ключову роль у середньовічному суспільстві, оскільки католицька церква була однією з найвпливовіших інституцій. Одним із найважливіших виборчих процесів середньовіччя було обрання папи Римського. Цей процес розпочався ще в ранньому Середньовіччі, але остаточна процедура була закріплена у XIII столітті введенням конклаву — зібрання кардиналів, які обирали нового папу.

Конклав, який проводився у закритому режимі, мав на меті уникнення зовнішнього впливу на вибори. Виборчий процес був побудований на принципах анонімності та одностайності, що підвищувало його легітимність в очах віруючих. Обрання папи символізувало не лише політичний, а й духовний авторитет, і розглядалося як вибір, зроблений під впливом божественної волі. Цей процес демонструє, як у середньовіччі вибори були тісно пов'язані з релігійними переконаннями та духовними цінностями [36].

Єпископи також обиралися через процедури голосування, де часто брали участь як місцеве духовенство, так і представники знаті. Це підкреслює важливість виборчого процесу навіть на місцевому рівні, де вибори сприяли забезпеченню соціальної згоди та підтримці легітимності церковної влади.

Священна Римська імперія була однією з найбільших середньовічних держав, де виборчий процес мав особливу політичну значущість. У період з IX до XIII століття існувала традиція виборів королів (імператорів) шляхом голосування князів-електорів. Це були провідні феодали імперії, які обирали нового монарха на спеціальних зборах — рейхстазі. Цей процес закріпився як система курфюрстів, що стала основою виборчої монархії у Священній Римській імперії [19].

Обрання короля через вибори мало на меті забезпечити стабільність і уникнути династичних конфліктів. Однак цей процес часто супроводжувався інтригами та підкупам, оскільки князі-електори мали великий вплив і могли обирати кандидата, який пропонував їм найбільші вигоди. Незважаючи на це, виборчий процес у Священній Римській імперії став важливим етапом у розвитку ідеї колективного волевиявлення в європейській політичній культурі.

Фома Аквінський, один із найвідоміших філософів Середньовіччя, розглядав вибори як спосіб забезпечення легітимності влади. Він вважав, що влада повинна мати божественне походження, але визнавав важливість участі громади у виборчому процесі. У своїх працях Фома підкреслював, що вибори є вираженням колективної мудрості громади, яка повинна обирати найгіднішого правителя [19].

Фома Аквінський стверджував, що виборчий процес є важливим для підтримання соціального порядку і справедливості, оскільки він дозволяє громаді брати участь у встановленні влади. Він також підкреслював значення чесності та моральності у виборах, наголошуючи, що підкуп і маніпуляції суперечать божественним і людським законам.

Нова доба, яка розпочалася у XVI-XVII століттях, принесла суттєві зміни у виборчий процес під впливом ідей Просвітництва. Філософи цього періоду почали розвивати концепцію представницької демократії, де вибори стали основним засобом реалізації народного суверенітету.

У Британії виборчий процес еволюціонував разом із розвитком парламентської системи. У XVII столітті, після англійської революції та прийняття Білля про права (1689 рік), вибори до парламенту стали регулярними і відкритими для ширшого кола громадян. Хоча виборче право все ще обмежувалося майновим цензом, поступово розширювалося представництво різних верств населення [29].

Британська виборча система стала прикладом для багатьох країн, оскільки тут закладалися основи парламентської демократії. Вибори до парламенту стали важливим інструментом контролю над владою монарха і забезпечували більшу прозорість і підзвітність влади перед громадянами.

Французька революція 1789 року стала важливим етапом у розвитку сучасної концепції виборів. Декларація прав людини і громадянина, прийнята під час революції, закріпила принцип загального виборчого права, хоч спочатку лише для чоловіків з певним майновим цензом. Це було значним кроком уперед, оскільки ідея загального виборчого права стала основою для демократичних реформ у багатьох країнах [10].

Жан-Жак Руссо критикував представницьку демократію, стверджуючи, що справжня воля народу може бути виражена лише через пряме голосування всіх громадян. Він виступав за створення системи прямої демократії, де народ безпосередньо приймає рішення, а не делегує свою владу представникам [33].

Ідеї Локка, Монтеск'є та інших філософів сприяли формуванню концепції виборчого права як інструменту забезпечення громадянських прав і свобод. Локк вважав вибори важливим механізмом обмеження влади та захисту прав громадян. На його думку, народ має право обирати і змінювати своїх правителів, що забезпечує політичну легітимність і стабільність [33].

Шарль-Луї Монтеск'є у своїй праці "Про дух законів" обґрунтував принцип поділу влади, де вибори є механізмом формування законодавчої гілки влади. Цей підхід заклав основи сучасної конституційної демократії і став основою для багатьох національних виборчих систем.

XX століття стало епохою радикальних змін у виборчому процесі, коли відбулися масштабні політичні та соціальні зрушення, що вплинули на демократичні інститути по всьому світу. Виборче право розширилося до загального і стало доступним для більшості громадян, незалежно від статі, раси та майнового стану. Цей період також характеризується появою тоталітарних режимів, які маніпулювали виборчими процесами для забезпечення своєї легітимності [47].

Однією з ключових подій у розвитку виборчого права XX століття став рух за суфражизм, метою якого було надання жінкам права голосу. До початку століття у більшості країн світу жінки не мали права брати участь у

виборах. Це відображало глибокі гендерні нерівності та соціальні стереотипи, що існували протягом століть.

Рух за права жінок, який розпочався ще в XIX столітті, досяг свого піку після Першої світової війни, коли жінки почали активно вимагати рівних прав, зокрема у виборчій сфері. У 1918 році Великобританія надала жінкам обмежене право голосу, а вже у 1928 році виборче право стало загальним, включаючи всіх жінок старше 21 року. У США жінки отримали право голосу після прийняття 19-ї поправки до Конституції у 1920 році [2].

Ці зміни мали значний вплив на розвиток демократії та сприяли залученню жінок до політичного процесу. Розширення виборчого права сприяло зростанню соціальної рівності і стало важливим кроком у подоланні гендерної дискримінації. Це також відобразилося на філософських поглядах щодо виборчого процесу, де вибори стали сприйматися як механізм забезпечення рівності всіх громадян незалежно від статі.

У XX столітті з'явилися тоталітарні режими, такі як нацистська Німеччина та Радянський Союз, які маніпулювали виборчим процесом для зміцнення своєї влади. Вибори у тоталітарних державах зазвичай були формальністю і не відображали справжнього волевиявлення народу. Вони використовувалися для створення ілюзії легітимності та підтримки режиму.

У Радянському Союзі вибори проводилися регулярно, але вони були безальтернативними, оскільки існувала лише одна партія — Комуністична партія Радянського Союзу (КПРС). Громадяни мали можливість голосувати лише за одного кандидата, що позбавляло вибори сенсу як демократичного процесу. Це підкреслює, що вибори можуть бути використані не лише як

інструмент демократії, але й як засіб контролю над суспільством у недемократичних режимах [3].

Нацистська Німеччина також використовувала вибори для зміцнення своєї влади. Після приходу до влади у 1933 році, Адольф Гітлер організовував референдуми, які мали підтвердити його політику. Проте ці голосування проводилися в умовах масових репресій та пропаганди, що фактично виключало можливість вільного вибору.

Після Другої світової війни багато країн світу здійснили демократичні реформи, спрямовані на розширення виборчого права та забезпечення прозорості виборчого процесу. Зокрема, була закріплена концепція загального виборчого права, яка передбачала рівний доступ до голосування для всіх громадян незалежно від їхнього соціального статусу, статі або раси.

У 1948 році Організація Об'єднаних Націй прийняла Загальну декларацію прав людини, яка закріпила право на вільні і чесні вибори як одне з основних прав людини. Це стало важливим кроком у розвитку демократичних інститутів на глобальному рівні та сприяло поширенню виборчих реформ у багатьох країнах.

Під час "холодної війни" відбулося розділення світу на два політичні блоки — демократичний Захід і соціалістичний Схід, які використовували різні підходи до виборчого процесу. У західних демократіях, таких як США та країни Західної Європи, вибори стали основним інструментом реалізації демократичних принципів, де громадяни мали можливість обирати своїх представників у парламенті та виконавчій владі [6].

У соціалістичних країнах вибори також проводилися, але вони мали формальний характер. Виборці зазвичай не мали альтернативи у виборі

кандидатів, оскільки всі кандидати були висунуті єдиною правлячою партією. Це викликало критику з боку західних демократій і підкреслювало різницю у політичних системах двох блоків.

Сучасний виборчий процес стикається з численними викликами, зокрема через вплив цифрових технологій та зміну політичної культури. У ХХІ столітті вибори зазнали значного впливу соціальних мереж, які стали важливим інструментом політичної комунікації та мобілізації виборців [30].

Цифрова революція змінила підхід до виборчого процесу, створивши нові можливості для мобілізації виборців, а також нові ризики, пов'язані з маніпуляціями та фейковими новинами. Використання соціальних мереж для політичної агітації стало важливим елементом передвиборчих кампаній, але також підвищило ризик дезінформації та маніпуляцій.

Фейкові новини та таргетована реклама стали новими інструментами впливу на виборців, що підриває довіру до виборчого процесу. Кібератаки та втручання у вибори стали серйозною загрозою для демократичних систем, особливо після виборів у США у 2016 році, де були виявлені випадки втручання з боку іноземних держав.

Багато сучасних філософів і політологів розглядають виборчий процес у контексті кризи представницької демократії. Зростання популізму та поляризації суспільства ставить під сумнів ефективність традиційних виборчих механізмів. Філософи, такі як Юрген Габермас, висловлюють стурбованість тим, що демократичні інститути можуть втратити свою легітимність через зниження довіри виборців. [46].

Однією з можливих відповідей на виклики сучасного виборчого процесу є впровадження нових технологій, таких як електронне

голосування та цифрові референдуми. Такі технології можуть підвищити прозорість виборів і збільшити участь громадян у політичному житті.

Однак це також викликає занепокоєння щодо безпеки та конфіденційності даних виборців. Філософський аналіз цих питань показує, що майбутнє виборів потребує не лише технічних інновацій, але й глибокого осмислення етичних та правових аспектів.

Історико-філософський розвиток концепції виборів демонструє, як цей механізм еволюціонував від виборів у античній Греції до сучасних демократичних систем. Вибори стали важливим елементом політичного життя, забезпечуючи легітимність влади та залучення громадян до процесу прийняття рішень. Сучасні виклики, зокрема вплив цифрових технологій, потребують нових підходів і філософського осмислення, щоб зберегти демократичні цінності у швидкозмінному світі.

1.2 Філософські підходи до феномену виборів

Феномен виборів завжди був предметом аналізу з боку філософів, які прагнули осмислити його значення для суспільства і політичної системи. Вибори як спосіб легітимації влади, як механізм соціальної згоди і як вираження волі народу розглядалися філософами з різних точок зору. Філософський аналіз виборчого процесу розкриває не лише політичні, але й етичні, соціальні та психологічні аспекти цього явища.

Античні мислителі були першими, хто почав осмислювати вибори як феномен соціального управління. У попередньому розділі ми розглянули погляди Платона та Аристотеля на вибори в контексті їхнього бачення політичної системи.

Платон у своїх працях "Держава" та "Закони" критикував демократичну систему виборів, стверджуючи, що звичайні громадяни не мають достатніх знань для обрання компетентних правителів. Він вважав, що вибори можуть призводити до влади некомпетентних лідерів, які здатні маніпулювати масами за допомогою популістських обіцянок. Платон пропонував модель правління, де влада належить філософам, які володіють мудрістю і знаннями, необхідними для управління державою. Для нього вибори були радше слабким механізмом, що не забезпечує ефективного управління [31].

Аристотель, навпаки, підтримував ідею виборів як важливого елементу демократії. У своїй праці "Політика" він розглядав вибори як спосіб залучення громадян до політичного життя. Аристотель підкреслював значення участі громадян у виборах, оскільки це розвиває у них почуття відповідальності за долю держави. На його думку, вибори сприяють

формуванню політичної культури і є механізмом забезпечення легітимності влади.

Середньовічна філософія розглядала вибори через призму релігійних переконань і божественного походження влади. Августин Блаженний у своїй праці "Про град Божий" вважав, що вибори є одним із способів вираження волі Божої. Він стверджував, що правителі обираються не лише народом, але й Богом, а отже, виборчий процес повинен бути підпорядкований релігійним принципам і моральним нормам [27].

Фома Аквінський, розвиваючи ідеї Августина, вважав, що вибори є важливим механізмом забезпечення легітимності влади, але підкреслював необхідність моральності і чесності у виборчому процесі. Для Фоми Аквінського вибори були вираженням колективної мудрості громади, яка повинна обирати найгідніших правителів. Він також наголошував на важливості духовного керівництва у виборчому процесі, оскільки влада, на його думку, повинна мати божественне походження.

Філософи Нового часу, такі як Джон Локк, Жан-Жак Руссо та Шарль-Луї Монтеск'є, значно вплинули на формування сучасної концепції виборів, розвиваючи ідеї представницької демократії та народного суверенітету.

Джон Локк вважав вибори важливим механізмом контролю над владою. Він стверджував, що народ має право обирати своїх правителів, а також змінювати їх у разі порушення прав і свобод громадян. Локк бачив у виборах спосіб забезпечення політичної легітимності та захисту прав людини. Його ідеї стали основою для розвитку представницької демократії у багатьох країнах, зокрема у США та Великобританії [43].

Жан-Жак Руссо критикував ідею представницької демократії, стверджуючи, що справжня воля народу може бути виражена лише через пряму демократію, де громадяни беруть участь у прийнятті рішень безпосередньо, а не через обраних представників. У своїй праці "Про суспільний договір" Руссо підкреслював, що вибори, де громадяни делегують свою владу, є формою відчуження народного суверенітету [22].

Шарль-Луї Монтеск'є у своїй праці "Про дух законів" розробив концепцію поділу влади, де вибори є основним механізмом формування законодавчої гілки влади. Монтеск'є вважав, що вибори забезпечують рівновагу між різними гілками влади і запобігають зловживанню владою. Його ідеї стали основою для конституційних реформ у багатьох країнах [38].

Карл Маркс та Фрідріх Енгельс розглядали вибори з позиції класової боротьби. Вони вважали, що вибори в капіталістичному суспільстві є інструментом домінування буржуазії, яка контролює політичну систему. Маркс і Енгельс стверджували, що вибори не можуть бути справедливими у суспільстві, де існує соціальна нерівність, оскільки економічна влада впливає на політичні процеси.

Марксистський підхід підкреслював, що справжні демократичні вибори можливі лише у суспільстві без класових протиріч, де влада належить робітничому класу. Це пояснює, чому у соціалістичних країнах виборчий процес був формальним і підконтрольним правлячій партії.

Юрген Габермас розглядає вибори як важливий елемент комунікативної демократії. Він підкреслює значення публічної дискусії та участі громадян у політичних процесах. На думку Габермаса, вибори є

частиною демократичного процесу, де громадяни мають можливість вільно висловлювати свої думки і впливати на політичні рішення [28].

Мішель Фуко аналізував вибори як частину владних механізмів, що формують суспільні відносини. Він вважав, що вибори є інструментом дисципліни, який контролює поведінку громадян і формує політичну культуру через процес нормалізації [34].

Ханна Арендт розглядала вибори як механізм забезпечення публічної свободи. У своїй праці "The Human Condition" вона підкреслювала значення участі громадян у політичних процесах і вважала вибори важливим аспектом колективної відповідальності.

Арендт розглядала вибори не просто як механізм делегування влади, а як акт колективного волевиявлення, що сприяє розвитку політичної культури і соціальної згуртованості. Вона наголошувала на важливості активної участі громадян у виборчому процесі, що забезпечує легітимність влади і сприяє зміцненню демократичних інститутів [37].

Чантал Муфф, представниця постмодерністської політичної філософії, критикує традиційні підходи до виборчого процесу, вважаючи їх недостатніми для вираження різноманітності політичних поглядів. У своїх працях Муфф розвиває концепцію радикальної демократії, де вибори є лише одним з інструментів реалізації політичної участі. Вона вважає, що сучасні виборчі системи часто призводять до деполітизації суспільства, оскільки обрані представники не завжди відображають інтереси всіх груп населення [14].

Муфф пропонує розширити демократичну участь за межі виборчого процесу, включивши в нього елементи прямої демократії та громадських ініціатив. Вона підкреслює важливість конфлікту та політичної боротьби як

невід'ємної частини демократичного процесу, що дозволяє виражати альтернативні погляди і позиції.

Джон Ролз, автор теорії справедливості, розглядав вибори як невід'ємний елемент демократичної системи, що забезпечує справедливість та рівність громадян. У своїй праці "Теорія справедливості" Ролз підкреслює важливість принципу рівних політичних можливостей, який має бути забезпечений у виборчому процесі. Він стверджує, що виборче право повинно бути доступним для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, майнового положення чи інших ознак [22].

Ролз також розглядає вибори як спосіб реалізації принципу публічної розумності, де громадяни обирають представників, які мають діяти в інтересах усіх членів суспільства. На його думку, вибори повинні бути побудовані на принципах прозорості та підзвітності, що є основою для забезпечення легітимності демократичної влади.

Сучасні філософи все частіше звертають увагу на проблеми виборчого процесу в умовах глобалізації, цифрових технологій та зростання популізму. Вони аналізують нові виклики, що постали перед демократичними системами, зокрема питання впливу соціальних мереж, маніпуляцій даними, втручання у вибори та зниження рівня довіри громадян до виборчих інститутів [22].

Цифрові технології змінили підхід до виборчого процесу, створивши нові можливості для мобілізації виборців, а також ризики, пов'язані з маніпуляціями та дезінформацією. Сучасні філософи, такі як Етан Зукерман та Енді Філд, аналізують вплив соціальних мереж на виборчий процес, підкреслюючи необхідність етичних стандартів і нових регуляцій для забезпечення прозорості виборів.

Зростання популізму та поляризації суспільства ставлять під сумнів ефективність традиційних виборчих механізмів. Сучасні філософи, такі як Ненсі Фрейзер та Роберт Дал, аналізують кризу представницької демократії, підкреслюючи необхідність реформування виборчих систем і впровадження нових форм політичної участі.

Філософські підходи до феномену виборів демонструють різноманітність поглядів на виборчий процес як на соціально-політичне явище. Вибори можуть бути розглянуті як механізм забезпечення легітимності влади, як інструмент соціального контролю або як вираження народного суверенітету. Сучасні виклики, такі як цифровізація виборчого процесу, піднімають нові питання для філософського аналізу, що потребують подальшого осмислення.

1.3 Соціальні функції виборів у сучасному суспільстві

Вибори відіграють центральну роль у функціонуванні сучасних демократичних суспільств. Вони є не лише механізмом формування влади, але й важливим соціальним інститутом, що виконує різноманітні функції, спрямовані на забезпечення політичної стабільності, участі громадян та вираження суспільної волі. У сучасному суспільстві вибори є невід’ємною частиною демократичного процесу, що забезпечує легітимність влади і сприяє розвитку політичної культури [24].

Аналіз соціальних функцій виборів дозволяє зрозуміти їхнє значення не лише як політичного інструменту, але й як механізму, що формує відносини між владою і громадянами. Вибори створюють умови для соціального діалогу, мобілізації громадянського суспільства і стабілізації політичної системи. У цьому підрозділі ми розглянемо основні соціальні функції виборів та проаналізуємо їхній вплив на сучасні демократичні процеси [3].

Однією з ключових соціальних функцій виборів є легітимація влади, тобто визнання її законності з боку громадян. Вибори забезпечують легітимність влади через механізм демократичного волевиявлення, де громадяни мають можливість обирати своїх представників. Ця функція є надзвичайно важливою, оскільки легітимність є основою для стабільного функціонування політичної системи.

Наприклад, вибори президента США у 2020 році продемонстрували важливість легітимації влади в умовах високої політичної поляризації. Незважаючи на спроби оскаржити результати виборів, демократичний процес забезпечив визнання результатів більшістю громадян, що сприяло збереженню політичної стабільності.

Однак у деяких країнах виборчий процес часто використовується як інструмент маніпуляції, що підриває легітимність влади. Наприклад, президентські вибори в Росії та Білорусі часто супроводжуються звинуваченнями у фальсифікаціях, що призводить до протестів і зниження довіри до влади. Це підкреслює важливість забезпечення прозорості і чесності виборчого процесу для підтримки легітимності влади [7].

Вибори є важливим інструментом політичної соціалізації, тобто процесу, через який громадяни набувають політичних знань, цінностей та норм, що формують їхню політичну свідомість. Участь у виборах сприяє підвищенню політичної свідомості громадян і розвиває їхнє розуміння демократичних процесів.

Наприклад, вибори до Європейського парламенту сприяють формуванню європейської ідентичності, оскільки громадяни різних країн мають можливість брати участь у виборах і впливати на політику Європейського Союзу. Це сприяє підвищенню рівня політичної освіти і залученню громадян до європейської політики.

Політична соціалізація — це процес засвоєння громадянами політичних норм, цінностей та знань, що формує їхню політичну свідомість і культуру. Вибори є одним з основних інструментів політичної соціалізації, оскільки вони залучають громадян до політичного процесу і сприяють розвитку їхньої політичної активності та усвідомленості. Участь у виборах допомагає громадянам зрозуміти свої права та обов'язки, сприяє формуванню почуття відповідальності за долю країни та політичну стабільність [2].

Одним із яскравих прикладів політичної соціалізації є вибори до Європейського парламенту. Європейські вибори сприяють формуванню

загальноєвропейської ідентичності, оскільки громадяни з різних країн мають можливість голосувати за кандидатів, які представляють загальноєвропейські партії. Це підвищує обізнаність виборців щодо політичних процесів на рівні ЄС і сприяє розвитку почуття спільної відповідальності за європейське майбутнє.

В Україні політична соціалізація громадян активно відбувається під час президентських та парламентських виборів. Після Революції Гідності 2014 року українці стали більш активно залучатися до політичного життя, що сприяло зростанню політичної обізнаності та участі у виборчих кампаніях. Це можна побачити на прикладі високої явки на президентських виборах 2019 року, коли участь у голосуванні взяли понад 60% виборців.

Особливе значення вибори мають для політичної соціалізації молоді, яка тільки починає брати участь у політичному житті. Молодь є важливою частиною електорату, і її залучення до виборчого процесу сприяє формуванню активної громадянської позиції. Наприклад, на виборах у США у 2020 році молоді виборці відіграли ключову роль, особливо у штатах, де результати голосування були дуже близькими. Кампанії, спрямовані на мобілізацію молоді, мали великий успіх, зокрема завдяки активному використанню соціальних мереж [17].

Вибори є одним з основних механізмів залучення громадян до політичного процесу та формування політичної активності. Вони виконують функцію мобілізації громадянського суспільства, оскільки виборчі кампанії стимулюють громадян висловлювати свою думку, брати участь у дебатах та обговореннях, а також підтримувати своїх кандидатів. Політична мобілізація сприяє зростанню рівня участі громадян у політичному житті і є важливим елементом демократичного процесу.

Масова мобілізація громадян під час виборчих кампаній спостерігається в багатьох демократичних країнах. Наприклад, під час виборів у США у 2008 році, кампанія Барака Обами зуміла мобілізувати мільйони нових виборців, зокрема молодь та представників етнічних меншин. Використання соціальних мереж і сучасних технологій дозволило залучити до виборчого процесу значну кількість людей, які раніше не брали участі у голосуванні [5].

В Україні прикладом масової політичної мобілізації є президентські вибори 2019 року, коли Володимир Зеленський зумів мобілізувати електорат через активну кампанію в соціальних мережах і використання інноваційних підходів до політичної агітації. Зеленський представив себе як кандидата, який прагне змін і реформ, що привабило молодь та виборців, які були незадоволені традиційними політиками.

Вибори є важливим інструментом вираження громадської думки, оскільки вони дозволяють громадянам висловити свої політичні уподобання і вибрати кандидатів, які відображають їхні інтереси та цінності. Це сприяє формуванню політичного курсу країни на основі волі більшості, що є основою демократичного управління.

Один з найяскравіших прикладів вираження громадської думки через вибори — це референдум про вихід Великобританії з Європейського Союзу (Brexit) у 2016 році. Результати референдуму показали глибокий поділ у британському суспільстві щодо питання членства в ЄС. Більшість виборців проголосувала за вихід з ЄС, що стало вираженням невдоволення значною частиною населення політикою Євросоюзу.

Вибори у США у 2020 році також стали вираженням громадської думки щодо управління країною під час пандемії COVID-19. Перемога Джо

Байдена відображала бажання виборців змінити політичний курс і забезпечити новий підхід до боротьби з пандемією.

Вибори є основним механізмом контролю над владою, оскільки вони дозволяють громадянам впливати на політичний курс країни і змінювати представників влади, якщо ті не виправдовують очікувань. Це забезпечує підзвітність політиків перед виборцями і сприяє формуванню довіри до демократичних інститутів [6].

Зміни влади через демократичні вибори спостерігаються в багатьох країнах. Наприклад, у Німеччині після виборів у 2021 році відбулася зміна канцлера вперше за 16 років. Олаф Шольц, представник Соціал-демократичної партії, став новим канцлером після перемоги на виборах, що відобразило бажання виборців змінити політичний курс країни.

В Україні демократичні вибори у 2019 році привели до зміни влади, коли Володимир Зеленський переміг на президентських виборах з великою перевагою. Це стало свідченням невдоволення виборців традиційними політиками і бажання бачити нове керівництво.

Цифрові технології змінили спосіб проведення виборів і вплинули на їхні соціальні функції. Використання соціальних мереж, електронного голосування та інших цифрових інструментів підвищує доступність виборчого процесу, але також створює нові виклики, пов'язані з маніпуляціями та кібератаками.

Електронне голосування в Естонії стало успішним прикладом впровадження цифрових технологій у виборчий процес. Естонія стала першою країною, яка запровадила електронне голосування на національному рівні, що значно підвищило явку виборців і спростило доступ до голосування [9].

Водночас вибори у США у 2016 році показали небезпеку втручання у виборчий процес через цифрові технології. Звинувачення у втручанні з боку іноземних держав та маніпуляціях у соціальних мережах викликали серйозні сумніви у чесності виборів і призвели до зниження довіри до демократичних інститутів.

Соціальні функції виборів у сучасному суспільстві є надзвичайно важливими для забезпечення стабільності, легітимності влади і розвитку політичної культури. Вибори сприяють залученню громадян до політичного життя, забезпечують вираження громадської думки та контроль над владою. Сучасні виклики, зокрема цифровізація виборчого процесу і зростання популізму, вимагають нових підходів і реформ для збереження демократичних цінностей у швидкозмінному світі.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було здійснено історико-філософський та соціальний аналіз виборчого процесу, що дозволяє краще зрозуміти розвиток та значення виборів у політичній історії людства. Вибори, як соціальний феномен, мають давні корені, починаючи з античних цивілізацій, де вперше зародилися ідеї колективного волевиявлення. Античні філософи, такі як Платон та Аристотель, сформували основи для подальшого осмислення виборів як демократичного механізму управління. Їхні ідеї вплинули на формування політичної думки у Новий час, де мислителі, зокрема Джон Локк, Жан-Жак Руссо та Шарль-Луї Монтеск'є, розробили концепції представницької демократії та народного суверенітету, що стали основою сучасних демократичних систем.

Середньовічна філософія, на відміну від античної, підходила до виборчого процесу з релігійної точки зору, вважаючи владу даром Божим. Однак, навіть у цей період існували різні форми виборів, зокрема у церковних структурах, що підкреслювало значення виборчого процесу як засобу забезпечення легітимності влади.

Новий час та епоха Просвітництва стали переломними моментами в історії виборів, коли ідеї народного суверенітету і рівності прав стали центральними в політичному дискурсі. Вибори почали розглядатися як механізм реалізації прав людини та забезпечення контролю над владою. Саме в цей період закладено основи для сучасних виборчих систем, де громадяни мають право вільного вибору своїх представників.

У XX столітті виборчий процес зазнав значних змін під впливом демократичних реформ, соціальних рухів і глобальних політичних змін. Розширення виборчого права, зокрема надання права голосу жінкам, стало

важливим етапом у розвитку демократичних інститутів. Водночас, тоталітарні режими використовували вибори як інструмент маніпуляції і контролю над суспільством, що підкреслює неоднозначність цього феномену.

Сучасний етап розвитку виборів характеризується викликами, пов'язаними з цифровізацією та глобалізацією. З одного боку, цифрові технології відкривають нові можливості для участі громадян у виборчому процесі, підвищують доступність голосування і полегшують проведення виборів. З іншого боку, вони створюють ризики маніпуляцій, втручань у вибори і підриву довіри до демократичних інститутів.

Соціальні функції виборів у сучасному суспільстві є надзвичайно важливими для забезпечення легітимності влади, політичної соціалізації громадян та стабілізації політичної системи. Вибори виконують роль механізму контролю над владою, сприяють мобілізації громадянського суспільства та формують політичну культуру. Вони є виразом громадської думки та інструментом демократичного волевиявлення, що підкреслює їхнє значення для збереження та розвитку демократичних принципів.

Таким чином, історико-філософський аналіз розвитку концепції виборів та аналіз їхніх соціальних функцій демонструють, що вибори є не лише політичним інструментом, але й важливим соціальним феноменом, який відображає еволюцію політичної думки, цінності суспільства та його прагнення до свободи і справедливості. Незважаючи на сучасні виклики, вибори залишаються ключовим елементом демократичного процесу і важливим інструментом реалізації народного суверенітету.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ВИБОРІВ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

2.1 Особливості виборчих процесів у демократичних та авторитарних країнах

Виборчий процес — це складний і багатогранний механізм, що виконує важливу роль у забезпеченні політичної стабільності та реалізації народного суверенітету. Однак вибори у демократичних і авторитарних країнах суттєво відрізняються за своїми цілями, принципами проведення та результатами. У демократичних системах вибори слугують інструментом забезпечення підзвітності влади, а в авторитарних режимах — інструментом маніпуляції для збереження політичної еліти при владі. Нижче розглянемо ці особливості детальніше з додатковими прикладами та аналізом.

Основним принципом демократичних виборів є конкурентність, яка забезпечує можливість вибору між різними політичними партіями та кандидатами. Конкурентність сприяє розвитку політичного плюралізму, а також формуванню громадянського суспільства, яке відіграє важливу роль у виборчому процесі [26].

Європейський Союз є унікальним прикладом демократичного виборчого процесу, де громадяни мають право обирати депутатів до Європейського парламенту. Цей процес відображає високий рівень політичної конкуренції та плюралізму, оскільки у виборах беруть участь партії з усіх країн-членів ЄС. Вибори до Європейського парламенту 2019 року стали одними з найбільш конкурентних, адже нові політичні сили, такі

як "Зелені" та "Ліберальні демократи", здобули значну підтримку, що свідчить про зміну політичних настроїв серед європейських виборців.

У сучасних демократичних країнах соціальні медіа відіграють важливу роль у виборчому процесі. Вони стали платформою для політичних дебатів і агітації, що підвищує обізнаність громадян та мобілізує виборців. Наприклад, вибори у США 2020 року продемонстрували значний вплив соціальних медіа на кампанії обох основних кандидатів. Кампанія Джо Байдена зосередилася на використанні платформ для досягнення широкої аудиторії, що сприяло мобілізації молодих виборців та етнічних меншин.

Прозорість є невід'ємною частиною демократичних виборів, оскільки вона забезпечує довіру громадян до результатів. Незалежні виборчі комісії та громадські організації контролюють виборчий процес, проводять моніторинг і забезпечують дотримання правил. Важливим аспектом прозорості є незалежний підрахунок голосів, який гарантує чесність результатів [21].

У Грузії виборчий процес контролюється незалежними організаціями, такими як "Transparency International" та ОБСЄ. На парламентських виборах 2020 року ці організації забезпечили спостереження за процесом голосування, що сприяло зниженню рівня фальсифікацій і підвищило довіру громадян до результатів. Незалежний моніторинг допоміг виявити порушення і запропонувати рекомендації для подальшого вдосконалення виборчої системи.

Вибори в авторитарних країнах, попри формальне дотримання виборчих процедур, зазвичай не є вільними та справедливими. Вони часто використовуються як інструмент для легітимізації влади, а не для реального

вираження волі громадян. В авторитарних режимах існує тісний контроль над виборчим процесом з боку правлячої еліти, що обмежує можливість альтернативного вибору.

Президентські вибори в Білорусі у 2020 році стали яскравим прикладом маніпуляцій з боку авторитарної влади. Незважаючи на масові протести і численні звинувачення у фальсифікаціях, Олександр Лукашенко був оголошений переможцем із значним відривом. Це викликало масові протести в країні та міжнародний осуд. Вибори у Білорусі продемонстрували відсутність реальної альтернативи та порушення основних демократичних принципів.

Фальсифікації виборів є типовими для авторитарних режимів. Це може включати підробку бюлетенів, використання адміністративного ресурсу, залякування виборців та опозиційних кандидатів. Наприклад, у Росії під час президентських виборів 2018 року використовувався адміністративний ресурс для забезпечення високої явки на підтримку чинного президента. Опозиційні кандидати не мали доступу до державних медіа, що обмежувало їхні можливості для проведення кампанії.

Однією з основних проблем виборів в авторитарних країнах є відсутність незалежного спостереження. Правлячі режими часто не допускають міжнародних спостерігачів або обмежують їхній доступ до ключових етапів виборчого процесу. Це підриває довіру до результатів виборів і викликає сумніви щодо їхньої чесності. Наприклад, у Венесуелі на виборах 2018 року уряд Ніколаса Мадуро відмовився допустити спостерігачів від Організації американських держав (ОАД), що спричинило хвилю міжнародної критики [18].

Перехідні демократії, такі як Україна, Грузія та Молдова, часто стикаються з викликами, пов'язаними з корупцією, недостатньою розвиненістю виборчих інститутів і впливом олігархів. Однак, незважаючи на ці труднощі, вибори в таких країнах відіграють важливу роль у демократичних реформах та сприяють політичній стабілізації.

Президентські вибори в Молдові у 2020 році стали важливим етапом у боротьбі за демократичні реформи. Перемога Майї Санду продемонструвала бажання виборців бачити прозорі та чесні вибори, а також прагнення до змін у політичній системі. Незалежний моніторинг та участь міжнародних спостерігачів забезпечили високий рівень довіри до результатів виборів.

Сучасні виклики виборчого процесу включають вплив цифрових технологій, зростання популізму, втручання у вибори з боку іноземних держав та поляризацію суспільства. Ці фактори створюють загрози для демократичного волевиявлення і потребують нових підходів до реформування виборчих систем.

Цифрові технології стали невід'ємною частиною виборчих кампаній у багатьох країнах, але водночас вони створюють ризики маніпуляцій і дезінформації. Прикладом може бути втручання у президентські вибори у США 2016 року, коли були виявлені численні спроби впливу через соціальні мережі.

Аналіз виборчих процесів у демократичних, авторитарних та перехідних країнах показує, що вибори є багатофункціональним механізмом, який відображає політичну культуру та стан політичних інститутів у кожній державі. Демократичні вибори забезпечують легітимність влади, підзвітність політиків та залучення громадян до

політичного процесу. В авторитарних країнах вибори часто є інструментом маніпуляцій і легітимізації правлячої еліти. Перехідні демократії стикаються з викликами, але поступово рухаються до більш прозорих і чесних виборчих процесів. Усе це підкреслює важливість постійного вдосконалення виборчих систем для збереження демократичних цінностей у сучасному світі.

2.2 Вибори в епоху цифрових технологій

Цифрові технології стали невід’ємною частиною сучасного світу, і їхній вплив на виборчий процес є одним з найбільш значущих аспектів політичних змін останніх десятиліть. У цьому підрозділі розглянемо, як цифровізація змінює традиційні виборчі механізми, підвищує доступність та прозорість виборів, а також створює нові виклики та ризики. Ми дослідимо приклади з різних країн, де цифрові технології використовувалися успішно, а також проаналізуємо проблеми, пов’язані з маніпуляціями, кібератаками та дезінформацією [11].

Цифровізація торкнулася всіх аспектів виборчого процесу — від реєстрації виборців до голосування і підрахунку голосів. Виборчі кампанії все частіше використовують цифрові платформи для залучення виборців, а соціальні мережі стали важливим інструментом політичної агітації. Цифрові технології відкривають нові можливості для підвищення прозорості виборів і зменшення витрат, пов’язаних з організацією виборчого процесу.

Одним з перших прикладів успішного впровадження цифрових технологій у виборчий процес є Естонія. У 2005 році Естонія стала першою країною у світі, де було запроваджено електронне голосування на національному рівні. Це дозволило виборцям голосувати онлайн з будь-якого місця, використовуючи електронний ідентифікаційний документ. Електронне голосування значно спростило процес участі у виборах і підвищило явку, особливо серед молоді та людей, які не мають можливості відвідати виборчі дільниці особисто.

Електронне голосування має декілька важливих переваг. По-перше, воно забезпечує зручність і доступність, оскільки виборці можуть

голосувати з дому або з будь-якого місця з доступом до Інтернету. Це особливо актуально під час пандемій або в умовах обмеженого пересування. По-друге, електронне голосування зменшує витрати на організацію виборів, оскільки зникає необхідність друку бюлетенів і утримання виборчих діляниць. По-третє, цифровізація підвищує прозорість процесу підрахунку голосів, оскільки дані обробляються автоматично, що знижує ризик фальсифікацій [7].

Попри численні переваги, електронне голосування також стикається з серйозними викликами, зокрема, питаннями безпеки та довіри. Однією з основних проблем є захист систем від кібератак. Хакери можуть спробувати зламати систему, змінити результати голосування або викрасти особисті дані виборців. Наприклад, під час референдуму про незалежність Каталонії у 2017 році були численні спроби атак на сервери, які використовувалися для електронного голосування, що підкреслює необхідність забезпечення високого рівня безпеки таких систем.

Соціальні мережі стали ключовим інструментом політичної комунікації та агітації. Вони дозволяють кандидатам і партіям швидко поширювати інформацію, взаємодіяти з виборцями та мобілізувати прихильників. Соціальні платформи, такі як Facebook, Twitter та Instagram, є основними каналами для політичної реклами, що дозволяє охопити широку аудиторію.

Під час президентських виборів у США у 2020 році соціальні мережі відіграли важливу роль у виборчій кампанії. Команда Джо Байдена активно використовувала платформи для взаємодії з виборцями, поширення агітаційних матеріалів та залучення молоді. У свою чергу, команда Дональда Трампа зосередилася на використанні таргетованої реклами, спрямованої на певні групи виборців. Цей досвід підкреслює ефективність

соціальних мереж як інструменту для політичної агітації, але також демонструє ризики, пов'язані з маніпуляціями та фейковими новинами.

Однією з основних проблем використання соціальних мереж у виборчих кампаніях є поширення дезінформації та фейкових новин. Дезінформація може впливати на результати виборів, створюючи хибне уявлення про кандидатів або політичні партії. Наприклад, під час виборів у Бразилії у 2018 році фейкові новини, поширювані через WhatsApp, вплинули на громадську думку та результати голосування [25].

Кібератаки та зовнішнє втручання стали серйозною загрозою для виборчих процесів у багатьох країнах. Хакери можуть атакувати виборчі сервери, викрасти особисті дані виборців або розповсюджувати дезінформацію з метою впливу на результати виборів. Такі дії підривають довіру до виборчого процесу і ставлять під сумнів легітимність результатів.

Втручання у президентські вибори у США у 2016 році стало однією з найбільших політичних подій десятиліття. Розслідування показало, що хакери, пов'язані з Росією, зламали сервери Демократичної партії і розповсюдили викрадені дані через соціальні мережі, що вплинуло на громадську думку. Це підкреслило важливість кібербезпеки у виборчих процесах та необхідність впровадження нових заходів захисту від таких загроз.

Цифровізація відкриває нові можливості для розвитку виборчих процесів, зокрема впровадження блокчейн-технологій, електронного голосування та використання штучного інтелекту для аналізу даних. Водночас, ці зміни потребують нових підходів до регулювання, забезпечення прозорості та захисту особистих даних.

Блокчейн-технології пропонують новий підхід до організації виборчого процесу, забезпечуючи високу безпеку і прозорість. Вони можуть бути використані для створення систем електронного голосування, де дані про голоси зберігаються у децентралізованій мережі, що унеможливорює фальсифікації. Наприклад, у 2020 році блокчейн використовувався під час виборів у штаті Західна Вірджинія для голосування військовослужбовців за кордоном [20].

Вибори в епоху цифрових технологій стають більш доступними, зручними та прозорими, проте стикаються з новими викликами, пов'язаними з безпекою та довірою. Цифровізація може підвищити явку виборців, спростити процес голосування і забезпечити чесність результатів, але також створює ризики маніпуляцій та втручання у виборчий процес. Для забезпечення легітимності виборів у цифрову епоху необхідно впроваджувати нові технологічні рішення, розробляти ефективні регуляторні механізми та підвищувати рівень кібербезпеки.

2.3 Феномен популізму та його вплив на виборчий процес

Феномен популізму є однією з найважливіших тем у сучасному політичному дискурсі. Популізм, як політична стратегія та ідеологія, значно впливає на виборчий процес, змінюючи його динаміку та впливаючи на політичні результати у різних країнах світу. Популістські рухи та лідери зазвичай зосереджують увагу на критиці еліт, апелюють до «простого народу» та пропонують спрощені рішення для складних соціально-економічних проблем. У цьому підрозділі ми розглянемо історичний розвиток популізму, філософські концепції, які лежать в його основі, та вплив популізму на сучасні вибори, зокрема на прикладах з різних країн [32].

Популізм не є новим феноменом у політиці; його коріння можна знайти ще в античності, коли політичні лідери намагалися завоювати підтримку народу, виступаючи проти еліт. Однак сучасний популізм набув нових форм і масштабів, зокрема у XX столітті, коли він став важливою частиною політичної боротьби у багатьох країнах.

Латинська Америка є регіоном, де популізм мав великий вплив на політичний ландшафт. У середині XX століття лідери, такі як Хуан Перон в Аргентині та Гетуліо Варгас у Бразилії, стали символами популістської політики. Вони використовували популістську риторику, щоб залучити підтримку мас, обіцяючи соціальні реформи та боротьбу з корупцією. Їхня політика зазвичай включала націоналізацію ключових галузей економіки, захист робітничих прав та створення державних програм соціального забезпечення.

Популістські рухи у Латинській Америці часто базувалися на харизматичному лідерстві та антиелітній риторичі, що створювало сильний зв'язок між лідером і народом. Це дозволяло популістським лідерам

здобувати значну підтримку на виборах, навіть якщо їхні економічні програми виявлялися неефективними у довгостроковій перспективі.

У Європі популізм почав набирати популярність у 1990-х роках, коли зросла підтримка правих популістських партій. Зокрема, такі партії, як «Національний фронт» у Франції під керівництвом Жан-Марі Ле Пена та «Партія свободи» у Нідерландах на чолі з Геертом Вілдерсом, використовували антиімміграційну риторику та критику Європейського Союзу, щоб залучити виборців [44].

Зростання популізму у Європі пов'язане з економічними кризами, глобалізацією та міграційними процесами, які створили невдоволення серед певних груп населення. Популістські партії часто використовують такі питання, як економічна нерівність, втрата робочих місць через аутсорсинг та зростання культурної різноманітності, щоб сформувати політичну платформу, яка апелює до «простого народу» і виступає проти еліт.

Один із найбільш відомих прикладів сучасного популізму у розвинених країнах — це кампанія Дональда Трампа на президентських виборах у США 2016 року. Трамп використовував популістську риторику, виступаючи проти політичного істеблішменту, глобалізації та імміграції. Його кампанія базувалася на обіцянках повернути робочі місця в Америку, захистити національні інтереси та зменшити вплив еліт.

Популізм Трампа мав значний вплив на американську політику, змінивши її динаміку та поляризувавши суспільство. Трамп використовував соціальні мережі, зокрема Twitter, як основний канал комунікації з виборцями, що дало йому змогу безпосередньо звертатися до громадян та обходити традиційні медіа.

Популізм часто базується на протиставленні «простого народу» і «корумпованих еліт». Це філософське протиставлення має глибоке коріння у політичній думці. Філософи, такі як Руссо, стверджували, що воля народу є найвищою формою суверенітету, а народ має право виступати проти еліт, які зловживають владою. У сучасній політичній філософії популізм розглядається як реакція на відчуження громадян від політичного процесу та несправедливість, яку вони відчують через нерівність.

Популізм може мати різні ідеологічні форми: лівий популізм зосереджується на економічній нерівності та критиці капіталізму, тоді як правий популізм акцентує увагу на питаннях національної ідентичності, міграції та суверенітету. Ліві популістські рухи, такі як «Подемос» в Іспанії, виступають проти економічних еліт та пропонують радикальні соціальні реформи, спрямовані на зменшення нерівності. Натомість праві популістські рухи, такі як «Альтернатива для Німеччини», критикують політику відкритих кордонів та виступають за збереження національних цінностей [39].

Популізм значно змінює виборчий процес, адже популістські лідери часто використовують нові методи комунікації, зокрема соціальні мережі, для мобілізації виборців. Вони апелюють до емоцій і почуттів громадян, що робить їхні кампанії більш емоційно насиченими та динамічними.

Референдум про вихід Великобританії з Європейського Союзу у 2016 році став яскравим прикладом впливу популізму на виборчий процес. Кампанія «За вихід» базувалася на популістських аргументах, таких як повернення контролю над національними кордонами та зменшення впливу ЄС на внутрішні справи країни. Популісти використовували дезінформацію та фейкові новини, щоб вплинути на громадську думку, зокрема,

поширюючи неправдиві дані про кошти, які Великобританія нібито щотижня виплачувала ЄС.

Популізм має подвійний вплив на демократію. З одного боку, він може сприяти підвищенню політичної участі, мобілізації виборців та підвищенню обізнаності щодо важливих соціальних питань. З іншого боку, популізм може призводити до поляризації суспільства, дезінформації та підризу довіри до демократичних інститутів.

Популістські лідери часто атакують судову систему, незалежні медіа та інші демократичні інститути, звинувачуючи їх у змові з елітами. Це може призвести до ослаблення верховенства права та незалежності інституцій, що підриває стабільність демократичного режиму. Наприклад, у Польщі правий популістський уряд партії «Право і справедливість» змінив законодавство, щоб обмежити незалежність судової системи, що викликало критику з боку ЄС [8].

Популізм є складним і багатограним феноменом, що має значний вплив на виборчий процес. Він змінює політичну динаміку, мобілізує виборців і ставить під сумнів традиційні інституції. Водночас популізм може створювати нові виклики для демократичної системи, зокрема, сприяти поляризації та підривати довіру до виборчих процесів. Для забезпечення стабільності демократичних інститутів необхідно впроваджувати нові підходи до боротьби з дезінформацією, покращувати політичну освіту громадян та зміцнювати незалежність судової системи.

2.4 Вибори як інструмент соціальних змін та протестів

Вибори завжди були ключовим механізмом політичної участі громадян, але їхня роль не обмежується лише визначенням політичного курсу країни. Виборчий процес часто стає каталізатором соціальних змін і протестів, коли громадяни використовують голосування як спосіб виразити своє незадоволення існуючою владою або системою управління. Вибори можуть сприяти не лише зміні політичної еліти, але й запуску глибоких соціальних трансформацій, які змінюють структуру суспільства. У цьому підрозділі ми розглянемо приклади виборів, які призвели до соціальних змін, проаналізуємо їхній вплив на політичну систему та дослідимо, як вибори стають інструментом масових протестів і соціальної мобілізації.

У демократичних суспільствах вибори виконують функцію соціального регулювання та забезпечення підзвітності політичної еліти. Громадяни, використовуючи своє право голосу, можуть виразити незадоволення політичним курсом, корупцією чи економічною ситуацією, обираючи нових кандидатів або партії, які пропонують альтернативні рішення. Вибори в такому випадку стають інструментом мирних соціальних змін, адже вони дозволяють здійснити перехід влади без насильства та революцій [4].

Яскравим прикладом виборів як інструменту соціальних змін є перші демократичні вибори у Південній Африці у 1994 році, які поклали край режиму апартеїду. До цих виборів країна перебувала під владою білого меншості, яка дискримінувала більшість населення за расовою ознакою. Обрання Нельсона Мандели президентом стало символом перемоги у боротьбі за рівноправність та початком нової епохи в історії країни. Ці вибори показали, що мирний виборчий процес може стати потужним інструментом соціальної трансформації.

Виборчі кампанії часто супроводжуються політичними протестами, особливо в країнах, де виборчий процес не відповідає демократичним стандартам. Фальсифікації, маніпуляції та порушення виборчих прав можуть викликати масові протести, коли громадяни виходять на вулиці, щоб відстояти своє право на чесні вибори. Такі протести можуть стати початком соціальних змін, а інколи навіть привести до революцій та зміни політичного режиму.

Одним із найвідоміших прикладів політичних протестів, що були викликані фальсифікаціями на виборах, є Помаранчева революція в Україні у 2004 році. Другий тур президентських виборів був супроводжений масштабними порушеннями, що призвело до масових протестів по всій країні. Протестувальники вимагали повторного голосування, і в результаті вибори були переголосовані. Перемога опозиційного кандидата Віктора Ющенка стала символом перемоги демократичних цінностей і дала початок новим соціально-політичним змінам у країні.

У деяких випадках вибори стають тригером для революційних рухів, коли громадяни використовують масові протести як спосіб боротьби проти диктатури або корумпованого режиму. Революційні рухи, що виникають через порушення виборчих прав, часто набувають масового характеру та залучають різні верстви населення, об'єднуючи їх у боротьбі за справедливість та демократію [16].

Арабська весна стала низкою революційних рухів, які прокотилися країнами Близького Сходу та Північної Африки у 2011 році. У таких країнах, як Туніс, Єгипет і Лівія, масові протести почалися після виборів, які вважалися нелегітимними через масштабні фальсифікації та репресії. У Тунісі народний бунт призвів до відставки президента Бен Алі, а в Єгипті масові протести змусили президента Хосні Мубарака піти з посади.

Арабська весна продемонструвала, що вибори можуть стати каталізатором революційних змін, коли суспільство відчуває незадоволення існуючим режимом.

Сучасні протестні рухи, такі як рухи за демократичні реформи в Гонконзі або Білорусі, демонструють нові виклики, з якими стикається виборчий процес у глобалізованому світі. Протестувальники часто використовують цифрові платформи для організації акцій та мобілізації учасників, а також для поширення інформації про порушення на виборах. Це підвищує прозорість виборчого процесу, але водночас створює нові ризики, пов'язані з дезінформацією та кібератаками.

Президентські вибори у Білорусі у 2020 році викликали масові протести через масштабні фальсифікації результатів. Протестувальники вимагали відставки Олександра Лукашенка та проведення нових, чесних виборів. Соціальні мережі стали основним інструментом для організації протестів, а також для поширення інформації про порушення. Попри репресії з боку влади, протести тривали кілька місяців, демонструючи силу народного опору та важливість виборчого процесу як інструменту соціальних змін [1].

У демократичних суспільствах вибори часто виступають як форма мирного протесту, коли громадяни мають можливість виразити своє незадоволення через голосування, а не через вуличні протести. Ця форма протесту є важливою для стабільності суспільства, оскільки дозволяє здійснити зміну влади без насильства.

Вибори в Польщі у 1989 році стали важливим етапом у трансформації країни від комуністичного режиму до демократії. Ці вибори, відомі як перші частково вільні вибори у Східній Європі, були результатом тривалого

мирного протесту, організованого рухом «Солідарність» під керівництвом Леха Валенси. «Солідарність» змогла домовитися з урядом про проведення виборів, що дозволило опозиції здобути значну підтримку та почати демократичні реформи в країні. Цей приклад демонструє, як вибори можуть стати інструментом мирних змін і трансформацій у суспільстві.

Вибори часто стають платформою для висловлення вимог щодо соціальної справедливості та захисту прав людини. Громадські рухи, спрямовані на боротьбу з дискримінацією та нерівністю, використовують виборчі кампанії для мобілізації підтримки та впливу на політичні рішення.

Президентські вибори у Південній Кореї у 2017 році відбулися на тлі масштабних протестів проти корупції у вищих ешелонах влади. Протестний рух, відомий як «Революція свічок», вимагав відставки президента Пак Кин Хе, яка була звинувачена у корупційних скандалах. Масові протести призвели до імпічменту президента, а на виборах переміг Мун Чже Ін, який обіцяв провести антикорупційні реформи та зміцнити демократичні інститути. Цей випадок підкреслює, як вибори можуть слугувати інструментом для боротьби з корупцією та забезпечення соціальної справедливості [19].

У гібридних або авторитарних режимах вибори часто проводяться формально, щоб створити ілюзію демократичності та легітимізувати правлячу еліту. В таких випадках вибори використовуються для збереження контролю над політичною системою та уникнення міжнародного тиску.

Парламентські вибори у Росії у 2021 році стали яскравим прикладом використання виборів для легітимізації влади правлячої партії «Єдина Росія». Опозиційні кандидати були дискваліфіковані або обмежені у своїй діяльності, а сам виборчий процес супроводжувався масовими

фальсифікаціями та адміністративним ресурсом. Незважаючи на численні порушення, вибори дозволили уряду створити видимість демократичного процесу, зберігаючи контроль над парламентом. Це підкреслює, як вибори можуть бути використані як інструмент для збереження влади, а не для реальних змін.

Сучасний глобалізований світ створює нові умови для організації протестів, які часто виникають через порушення виборчих прав. Масові демонстрації у різних країнах світу підкреслюють важливість виборів як інструменту соціальних змін [7].

Протести у Гонконзі, що почалися у 2019 році, стали одними з наймасовіших протестних рухів сучасності. Вони були викликані незадоволенням громадян відсутністю демократичних виборів і посиленням контролю з боку Пекіна. Громадяни вимагали прямих виборів та захисту демократичних прав, але уряд відповів на протести жорсткими репресіями. Цей приклад демонструє, як боротьба за чесні вибори може стати приводом для масштабних соціальних змін і протестів.

Сучасний виборчий процес стикається з новими викликами, зокрема, зростанням популізму, дезінформації та втручанням іноземних держав у внутрішні політичні процеси. Це створює нові загрози для демократичних інститутів і підриває довіру громадян до виборів.

Втручання у вибори через соціальні медіа стало серйозною загрозою для демократичних процесів у багатьох країнах. Наприклад, під час президентських виборів у США у 2016 році були виявлені численні випадки поширення дезінформації та фейкових новин через соціальні платформи, що вплинуло на результати голосування. Використання соціальних медіа

для маніпуляцій з підсвідомістю виборців підриває основи демократичного виборчого процесу.

Вибори є потужним інструментом соціальних змін і протестів, адже вони дозволяють громадянам виразити своє незадоволення та вимагати змін у мирний спосіб. Однак, у сучасному світі виборчий процес стикається з новими викликами, такими як дезінформація, фальсифікації та маніпуляції через цифрові платформи. Незважаючи на ці труднощі, вибори залишаються ключовим механізмом для реалізації народного суверенітету та забезпечення підзвітності влади. Протести, що виникають через порушення виборчих прав, демонструють силу народного опору та важливість чесного виборчого процесу для збереження демократичних цінностей [14].

Висновки до другого розділу

Другий розділ дослідження був присвячений практичному аналізу феномену виборів у сучасному соціально-політичному дискурсі, розгляду особливостей виборчих процесів у демократичних та авторитарних країнах, впливу цифрових технологій на вибори, ролі популізму у виборчій динаміці та використанню виборів як інструменту соціальних змін і протестів. На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

Виборчі процеси у демократичних та авторитарних країнах мають суттєві відмінності у своїх функціях та наслідках. У демократичних суспільствах вибори є ключовим інструментом реалізації народного суверенітету, забезпечення підзвітності влади та вираження політичної волі громадян. Натомість у авторитарних режимах вибори часто використовуються для легітимізації правлячої еліти та збереження контролю над політичною системою, часто супроводжуються фальсифікаціями та обмеженням політичної конкуренції.

Цифрові технології стали важливим елементом сучасного виборчого процесу, забезпечуючи доступність та зручність голосування, підвищуючи прозорість та ефективність підрахунку голосів. Водночас цифровізація виборів створює нові виклики, зокрема кіберзагрози, дезінформацію та втручання з боку іноземних держав. Це вимагає впровадження нових підходів до забезпечення безпеки виборчих процесів та регулювання використання цифрових технологій у виборчих кампаніях.

Популізм значно впливає на сучасний виборчий процес, змінюючи його динаміку та структуру. Популістські лідери використовують антиелітну риторику, апелюють до «простого народу» та часто пропонують спрощені рішення для складних проблем. Популізм може підвищувати

політичну участь та мобілізувати виборців, але водночас призводить до поляризації суспільства та підриває довіру до демократичних інститутів, особливо коли популістські рухи зловживають маніпуляціями та фейковими новинами.

Вибори як інструмент соціальних змін та протестів демонструють, що голосування може слугувати каталізатором трансформаційних процесів у суспільстві. У демократичних державах вибори дозволяють здійснити мирну зміну влади та втілити соціальні реформи. У випадку порушення виборчих прав або фальсифікацій виборчий процес часто стає приводом для масових протестів, які можуть призвести до революційних змін, як це було під час Помаранчевої революції в Україні чи Арабської весни.

Виборчі процеси у перехідних демократіях часто стикаються з викликами, пов'язаними з корупцією, слабкістю демократичних інститутів та впливом олігархів. Проте навіть у таких умовах вибори залишаються важливим інструментом для просування демократичних реформ, мобілізації громадянського суспільства та підвищення підзвітності влади.

Вибори у сучасному глобалізованому світі стають дедалі складнішими через взаємодію багатьох чинників, таких як вплив цифрових медіа, міжнародна політична взаємодія та швидка зміна політичних настроїв у суспільстві. Це вимагає нових підходів до регулювання виборчого процесу, зміцнення демократичних інститутів та захисту від зовнішніх втручань.

Протестні рухи, пов'язані з виборами, все частіше використовують цифрові платформи для організації та мобілізації учасників, що змінює природу соціальних змін. Це підвищує рівень прозорості, але водночас

створює нові загрози, пов'язані з дезінформацією, кібератаками та маніпуляціями через соціальні мережі.

Аналіз виборів як соціального та політичного інструменту показує, що виборчий процес залишається ключовим механізмом забезпечення демократичної легітимності та підзвітності влади. Вибори є потужним засобом соціальних змін, вони можуть бути як формою мирного протесту, так і тригером для масових демонстрацій та революцій. У сучасному світі виборчі процеси стикаються з новими викликами, що вимагає комплексного підходу до їх організації, захисту та регулювання для збереження демократичних цінностей та стабільності політичної системи.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведене дослідження, можемо стверджувати, що феномен виборів є багатограним і динамічним явищем, яке розвивалося та трансформувалося протягом століть, набуваючи нових значень і функцій залежно від історичного та соціально-політичного контексту. У цій роботі були виконані всі поставлені завдання, що дозволило дійти таких висновків:

1. Аналіз історичного розвитку концепції виборів у різних філософських традиціях показав, що вибори як інструмент політичної участі мають глибокі історичні корені. Від античної Греції та Риму, де вибори слугували засобом колективного волевиявлення, до сучасних демократій, виборчий процес зазнав значних змін і став ключовим механізмом забезпечення народного суверенітету. У різні епохи філософи, такі як Платон, Руссо та Гоббс, пропонували різні погляди на природу виборів, розглядаючи їх як спосіб забезпечення справедливості, підзвітності влади або, навпаки, загрозу стабільності через вплив мас.

2. Філософські підходи до виборчого процесу в умовах сучасної демократії відображають складність та багатовимірність цього явища. Сучасні мислителі розглядають вибори як ключовий елемент демократичної системи, що забезпечує підзвітність влади, політичний плюралізм та реалізацію громадянських прав. Водночас вибори можуть бути спотворені через популізм, маніпуляції та використання новітніх технологій для впливу на волевиявлення громадян, що вимагає глибокого філософського аналізу та розробки нових підходів до розуміння виборчого процесу.

3. Основні соціальні функції виборів у контексті глобальних політичних змін були визначені як забезпечення підзвітності влади, мирний

перехід влади та легітимація політичного курсу. Вибори також слугують засобом мирного вираження протесту, коли громадяни використовують право голосу для впливу на політичний курс та зміни політичної еліти. Виборчий процес має важливе значення у перехідних демократіях, де він може бути інструментом соціальних трансформацій та реформ.

4. Виявлені проблеми та виклики виборчого процесу в сучасному суспільстві, такі як маніпуляції, популізм та втручання у вибори, ставлять під загрозу демократичні принципи та довіру громадян до виборчих результатів. Популізм, зокрема, змінює динаміку виборчого процесу, поляризує суспільство та підриває довіру до демократичних інституцій. Втручання іноземних держав, дезінформація через соціальні медіа та фальсифікації також є серйозними загрозами, які можуть спотворювати волевиявлення громадян і призводити до політичної нестабільності.

5. Рекомендації щодо покращення виборчого процесу базуються на необхідності посилення кібербезпеки, впровадження новітніх технологій, таких як блокчейн, для забезпечення прозорості голосування, а також підвищення політичної освіти громадян. Важливо створювати незалежні виборчі комісії, які забезпечують об'єктивний підрахунок голосів та захищають виборчі права. Також необхідно розробляти механізми протидії дезінформації та підвищувати прозорість фінансування виборчих кампаній для зменшення впливу популістських рухів та олігархічних структур.

Феномен виборів у сучасному соціально-політичному дискурсі є складним і багатогранним явищем, що поєднує історичні традиції, філософські концепції та сучасні виклики. Виборчий процес залишається центральним механізмом демократичної системи, що забезпечує реалізацію народного суверенітету, політичну стабільність та соціальні зміни. Водночас необхідно постійно вдосконалювати виборчі процедури та

впроваджувати нові методи захисту від маніпуляцій та загроз, щоб зберегти демократичні цінності та забезпечити легітимність влади в умовах швидкоплинного політичного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьєва М. В. Повоєнні вибори в Україні: ключові питання та майбутні виклики. Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів: матеріали круглого столу. 2023 С. 71–77.
2. Багінський А. В., Северинчик О., Коломієць В. Вибори як спосіб легітимації політичної влади в умовах нестабільності. Київ 2023 162 с.
3. Бахметьєв А. Є. Особливості використання політичних технологій на президентських та парламентських виборах 2019 р. Київ 2021 95 с.
4. Бахметьєв А. Є. Особливості проведення виборчих кампаній при різних виборчих системах. Політичне життя. 2022 С. 4–9.
5. Башманівська Я. В., Рябчун Д. Т. Проблема участі молоді у політичних виборах в Україні: реалії та перспективи: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (13–15 січ. 2025). Львів: SPC “Sci-conf.com.ua” 2025 С. 1429.
6. Ворона П. В. Феномен регіональних партій із усеукраїнським статусом на місцевих виборах 2020 року. Вісник Нац. академії держ. управління при Президентові України. Серія: Державне управління. 2021 Вип. 2 С. 102–109.
7. Гоцур О. Соціальні мережі і політичний PR в українських та закордонних виборчих кампаніях. Вісник НУ “Львівська політехніка”. 2021 Вип. 2 С. 2–15.
8. Гринчишин О. М. Особливості виборчих технологій в умовах сьогодення. Академічні візії. 2023 Вип. 22 С. 56–64.
9. Гринюк Р. Ф., Гуцуляк О. І. Вибори в умовах воєнного стану: конституція, законодавство, реальність. Київ 2023 148 с.
10. Гужва А. Політичний популізм і популярна культура. Filosofska Dumka. 2021 Вип. 3 С. 125–137.

- 11.Давимука О. Парламентські вибори в Угорщині: переобрання Орбана і наслідки для України та Європи. NISS. 2022 URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/vibori_ugorschina.pdf (дата звернення: 12.09.2022).
- 12.Демченко Д. С. Президентські вибори в Україні в 1991–2019 рр. (до проблеми трансформації комунікаційних та виборчих технологій). Київ 2023 С. 81–94.
- 13.Доскіч Л. С. Політична участь на рівні органів місцевого самоврядування: досвід України і Польщі: дис. ... канд. політ. наук. Київ 2021 165 с.
- 14.Житко А. О. Соціально-політичний феномен популізму: інформаційно-безпековий аспект: дис. ... канд. наук. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди 2021 155 с.
- 15.Калашников Ю. Виборчі процеси в авторитарних державах. Київ: Вид-во КМА 2019 204 с.
- 16.Кіянка І., Туркало М., Мядуховські А. Популізм і політичні міфологеми у виборчій кампанії на пост президента Франції 2022 року. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022 Вип. 3(14) С. 209–218.
- 17.Косілова О. І. Політична участь як форма реалізації політичних прав: теоретико-правовий дискурс. Політологія. Соціологія. Право. 2021 Вип. 2(50) С. 127–133.
- 18.Костецька Л. М. Взаємозв'язок популізму і демократії: монографія. Київ: Логос 2024 84 с.
- 19.Кравченко В. Ю., Добридень О. В., Колдунов Я. В. Популізм як загроза демократії. Український політико-правовий дискурс. 2025 Вип. 11 С. 45–54.
- 20.Кравчук О., Матвієнко Л. Модернізація виборчих процесів засобами штучного інтелекту як інноваційний механізм публічного управління.

- Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія: Екологія. Публічне управління та адміністрування. 2025 Т. 1 № 7 С. 107–114.
21. Крижанівська В. Цифровізація політичної участі: загрози та перспективи. Грані. Науково-теоретичний альманах. 2021 Вип. 24 № 9 С. 82–90.
22. Куницький М. П., Чорнобай О. В. Теоретичні підходи до демократії у сучасному контексті: порівняльна перспектива: монографія. Київ: Вид-во КНУ ім. Т. Шевченка 2023 256 с.
23. Литвиненко І. Сучасні тенденції політичного популізму у виборчих кампаніях. Київ: Вид-во Грінченка 2019 185 с.
24. Максименцева Н. О., Максименцев М. Г. Політичні маніпуляції під час виборчого процесу як загроза політичної безпеки та реалізації влади народу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2023 Вип. 3 С. 11–19.
25. Малярчук О. Вибори як інструмент громадської мобілізації. Харків: Ранок 2021 190 с.
26. Марущак Я. С. Партія «Слуга народу» як історичний феномен української політики: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. “Current challenges of science and education” (3–5 черв. 2024). Берлін: MDPC Publishing 2024 С. 736.
27. Маршаєв В. Д. Феномен «підвішеного парламенту» у вимірі політичної кризи сучасної Італії. Політологія. 2024 С. 45–58.
28. Матвієнко В., Проданюк Т. Протидія феноменові популізму як патології демократизації ЄС. UD Gdip. 2024 URL: https://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/106_2024.pdf С. 759–804.
29. Мельник Т. Аналітичні підходи до вивчення виборчих систем. Київ: Вид-во КМА 2018 220 с.

30. Митровка В. А. Процес застосування виборчих технологій у парламентських виборах України: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. “Modern research in world science” (28–30 лист. 2022). Львів: SPC “Sci-conf.com.ua” 2022 С. 1977.
31. Мошенець Д. М. Громадянське суспільство і його роль у політичних процесах: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. “Science and society: modern trends in a changing world” (5–7 серп. 2024). Відень: MDPC Publishing 2024 С. 334.
32. Науменко О. М. Застосування технологій політичного маркетингу в Україні (на прикладі виборчих кампаній): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ 2022.
33. Нікіфорова Л. Виборчі процеси в умовах пандемії COVID-19: нові реалії. Одеса: Чорноморська видавнича група 2021 200 с.
34. Олекса Б. Протидія популізму в технологіях публічного маркетингу під час політичних кампаній. Київ 2024 142 с.
35. Онищенко О. О. Політичні технології сучасних виборчих кампаній в Україні: тенденції, специфіка та перспективи впровадження: дис. ... канд. політ. наук. Одеса 2024 178 с.
36. Островерхов-Новицький Д. В. Виборчі технології в сучасному електоральному процесі: український контекст. Київ 2022 128 с.
37. Піменова К. “Чорні” та “білі” виборчі технології як різновид політичних технологій. Київ 2021 112 с.
38. Покровська К. І. Особливості PR-забезпечення політичної діяльності в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. наук із держ. упр. та адміністрування. Львів: ЛНУ ім. І. Франка 2021 32 с.
39. Пушкар В. Політичні маніпуляції у виборчих кампаніях: механізми та наслідки. Київ: Центр аналітики 2022 198 с.

40. Рейтерович І. Популізм як глобальний виклик демократії: матеріали ННІ публічного управління та держ. служби КНУ ім. Т. Шевченка (протокол № 16 від 9 трав. 2023). Київ 2023 343 с.
41. Сергєєв В. Безпекові виклики популізму в цифрову епоху: від політичної гіперреальності до несвідомого політичного споживацтва. *Society and Security*. 2025 Вип. 1(7) С. 17–25.
42. Сидоренко А. Вибори та інформаційні війни: захист виборчого процесу. Харків: Фоліо 2020 175 с.
43. Татарин С. Боти як інструмент політичної маніпуляції: тез. доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів «Філософські виміри техніки». Київ 2022 С. 89–91.
44. Ткач О. Згортання демократії як небезпека повернення до авторитаризму. *Політологічні дослідження / Political Studies*. 2021 Вип. 2 С. 170–185.
45. Чайка І., Цокур Є. Цифровізація виборів в Україні і світі: етичні виміри феномену. *Humanities Studies*. 2024 Вип. 20 № 97 С. 140–147.
46. Чоста К., Стешенко Н. Використання цифрових технологій під час президентської виборчої кампанії в Україні 2019 р. Матеріали конференцій МНЛ (4 лист. 2022, м. Вінниця). 2022 С. 280–282.
47. Шпатарюк Д. Особливості застосування маніпулятивних технік під час президентських виборчих кампаній 2014 р. та 2019 р.: порівняльний аналіз. Київ 2022 128 с.